MEDIA MAYDONDA AXBOROT TARQATISH MADANIYATI

Faxriddinova Feruza Faxriddin qizi
Xalilova Sevinchoy
Sadullayeva Maftuna
Mahkamov Doston Shokir o‘g‘li
ChDPU Logopediya
feruzafaxriddinova101@gmail.com
Sevinchxalilova2008@gmail.com
mahkamovbk@gmail.com

Annotatsiya. *Media maydonda axborot tarqatish madaniyati — bu axborotni professional, mas’uliyatli va axloqiy me’yorlarga rioya qilgan holda tayyorlash, tarqatish va iste’mol qilishning zamonaviy tizimi va qadriyatlar majmuidir. Ushbu madaniyat axborotning tezkorligi, ishonchliligi, xolisligi, auditoriyaga hurmat va jamiyat manfaatlarini himoya qilish tamoyillariga asoslanadi. Raqamli texnologiyalar rivoji bilan birga soxta axborot (feyk-nyuz), sensatsionizm va axborot ifloslanishi muammolari kuchaygan hozirgi sharoitda media madaniyati jamiyatning axborot xavfsizligini ta’minlashning muhim omiliga aylangan. Annotatsiyada media xodimlarining kasbiy etikasi, faktlarni tekshirish, manbalarga ishonch, auditoriya bilan muloqot va ijtimoiy javobgarlik masalalari yoritiladi.*

Kalit so‘zlar*: media madaniyati, axborot tarqatish, axborot xavfsizligi, professional etika, faktlarni tekshirish, soxta axborot, raqamli media, ijtimoiy javobgarlik, auditoriya hurmati, media etikasi.*

Zamonaviy raqamli jamiyatda media maydoni axborot tarqatishning asosiy kanali sifatida muhim rol o‘ynaydi. Axborot tarqatish madaniyati deganda axborotni tayyorlash, tarqatish va iste’mol qilishning professional, mas’uliyatli va axloqiy me’yorlarga asoslangan tizimi tushuniladi. Bu madaniyat tezkorlikni ishonchlilik bilan uyg‘unlashtirish, xolislik, auditoriyaga hurmat va jamiyat manfaatlarini himoya qilish tamoyillariga tayanadi. Raqamli texnologiyalar rivoji bilan birga soxta axborot (fake news), dezinformatsiya va axborot ifloslanishi muammolari keskin kuchaygan.

Ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, soxta axborot haqiqiy yangiliklarga qaraganda tezroq tarqaladi. Masalan, Massachusetts Institute of Technology (MIT) olimlari tomonidan o‘tkazilgan tadqiqotda (2018) Twitter platformasida soxta yangiliklar haqiqiy yangiliklarga nisbatan 6 baravar tezroq va kengroq auditoriyaga yetib borishi aniqlangan. Buning asosiy sabablari — emotsional jozibadorlik,

sensatsion sarlavhalar va algoritmlar tomonidan kuchaytirilishi hisoblanadi.b2af83da0d52

Professional etika va asosiy tamoyillar

Media xodimlarining kasbiy etikasi xalqaro standartlar bilan belgilangan. Xalqaro Jurnalistlar Federatsiyasi (IFJ)ning Global Etika Xartiysi (2019) va UNESCOning tavsiyalari quyidagi asosiy printsiplarni belgilaydi:

Haqiqat va aniqlikka intilish — Faktlarni tekshirish, manbalarni tasdiqlash va xatolarini ochiq tan olish.

Xolislik va mustaqillik — Siyosiy, tijoriy yoki shaxsiy manfaatlardan xoli bo‘lish.

Auditoriyaga hurmat va zarar keltirmaslik — Shaxsiy hayotga tajovuz qilmaslik, stereotiplardan qochish.

Ijtimoiy javobgarlik — Jamiyat xavfsizligi va demokratik qadriyatlarni himoya qilish.

Society of Professional Journalists (SPJ) kodeksi bo‘yicha jurnalistlar “haqiqatni izlash va xabar berish”, “mustaqillikni saqlash”, “adolat va xolislik” kabi printsiplarga amal qilishi kerak. Raqamli muhitda bu printsiplar yanada dolzarb, chunki axborot bir necha soniya ichida millionlab odamlarga yetib boradi.

Faktlarni tekshirish (fact-checking) eng samarali vositalardan biri. Carnegie Endowment tadqiqotiga ko‘ra, fakt-chek yorliqlari noto‘g‘ri ma’lumotga ishonishni sezilarli darajada kamaytiradi, ammo ularning samaradorligi kontekstga bog‘liq. Meta (Facebook) kompaniyasi 2025 yilda uchinchi tomon fakt-cheklarni qisman bekor qilib, “Community Notes” tizimiga o‘tdi, ammo ilmiy dalillar shuni ko‘rsatadiki, mustaqil fakt-chek tizimlari dezinformatsiyaga qarshi kurashda samaraliroq.

Raqamli muhitdagi muammolar va statistikalar

Raqamli media soxta axborotning asosiy tarqalish kanali hisoblanadi. Statista va UNESCO ma’lumotlariga ko‘ra, dunyo bo‘yicha kattalarning 45% ga yaqini har kuni soxta yangiliklarga duch keladi. COVID-19 pandemiyasi davrida sog‘liqni saqlash bo‘yicha noto‘g‘ri ma’lumotlar millionlab odamlarning hayotiga ta’sir qildi. Ijtimoiy tarmoqlarda “superspreader”lar — ya’ni oz sonli faol foydalanuvchilar noto‘g‘ri axborotning katta qismini tarqatadi.

Markaziy Osiyoda, xususan O‘zbekistonda media va axborot savodxonligi (MIL — Media and Information Literacy) muammosi dolzarb. UNESCO va OSCE loyihalari doirasida yoshlar o‘rtasida media savodxonligini oshirish bo‘yicha treninglar o‘tkazilmoqda. Raqamli savodsizlik kibertahdidlar va dezinformatsiyaga qarshi zaiflikni oshiradi.

Media maydonda axborot tarqatish madaniyatini shakllantirish jamiyatning axborot xavfsizligini ta’minlashning muhim omilidir. Buning uchun quyidagilar zarur:

Jurnalistlar va media xodimlarini doimiy etika va fakt-chek treninglaridan o‘tkazish.Platformalar tomonidan algoritmlarni shaffoflashtirish va haqiqiy axborotni ustunlashtirish.Auditoriya o‘rtasida media savodxonligini oshirish (maktab va universitet darsliklariga kiritish). Davlat va xalqaro tashkilotlar hamkorligida qonunchilik bazasini takomillashtirish (so‘z erkinligini cheklamasdan).Ushbu madaniyatni rivojlantirish nafaqat axborot ifloslanishini kamaytiradi, balki ishonchli media muhitini yaratib, demokratik jamiyatni mustahkamlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1.International Federation of Journalists (IFJ). (2019). Global Charter of Ethics for Journalists. Adopted at the 30th IFJ World Congress, Tunis, 12 June 2019.
2.Society of Professional Journalists (SPJ). (2014). SPJ Code of Ethics. Revised September 6, 2014.
3.Vosoughi, S., Roy, D., & Aral, S. (2018). The spread of true and false news online. Science, 359(6380), 1146–1151.
4.Bateman, J., & Jackson, D. (2024). Countering Disinformation Effectively: An Evidence-Based Policy Guide. Carnegie Endowment for International Peace.
5.United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2025).
6.World Trends in Freedom of Expression and Media Development: Global Report 2022/2025 – Journalism: Shaping a World at Peace. UNESCO.